

OKMÁNYTÁR

ADATOK A FEHÉRTERROR ELSŐ ÉVÉRŐL ÉS A DOLGOZÓK ELLENÁLLÁSÁRÓL

Az ellenforradalmi reakció propagandája 25 éven át szakadatlanul azon fáradozott, hogy a Szegeden létrehozott ún. „Nemzeti Hadsereg” köré minél több tetszetős szólamot lopkodjon össze. A hazugság és hamisítás egész hegyeit kell eltakarítanunk, ha hozzá akarunk jutni ahhoz a képhez, amelyik kendőzés nélkül tárja elénk a bosszúra szomjas tiszti századok igazi arculatát.

Egykori uraink arról beszéltek, hogy az a hadsereg a „nemzet akaratát” fejezte ki, mikor fő céljaként a proletárdiktatúra felszámolását tűzte zászlajára. Azt állították, hogy a gyülevész tiszti csoportokat a „nép élni-akarása”, és a „törvény, jogrend és igazság után vágyó milliók hő óhaja” hozta létre.

A „Nemzeti Hadsereg” megteremtése mögött valójában az entente generálisok és a magyar úri osztályok azon szándéka húzódott meg, hogy segítségével minél előbb vérbefojthassák Szovjet-Oroszország szövetségét, a Magyar Tanácsköztársaságot.

Horthy 1919. június 9-én érkezett meg Szegedre a szervezkedő ellenforradalmárok központjába, ahol gróf Károlyi „kormányának” hadügyminiszteri tisztét vette át. Francia támogatással megkezdte a fehér alakulatok szervezését, de a toborzás annyira nehezen haladt előre, hogy augusztus elejéig még alig 1300 emberrel, — volt tiszttel és altiszttel rendelkezett.

Pedig az entente hatalmak minden segítséget megadtak számukra. Az S. H. S. államok¹ miniszterelnöke személyes beszélgetés során ígérte meg támogatását a „Fővezérnek” s elsőnek ismerte el az ellenforradalmi „kormányt”. Az angolok magatartásáról még 34 évvel később is elismerőleg emlékezik meg Horthy. Az „Egy élet Magyarországiért” című emlékiratában, 1919-re emlékezve pl. ezeket a sorokat olvashatjuk:

„... az angolok magatartásáról Bethlen grófon keresztül Bécsből is biztató hírek érkeztek; az útleveleket, amelyekkel a magyar tisztek és futárok Szegedre utaztak, Anglia képviselője Sir Thomas Cuningham személyesen írta alá, amelyeket Alexander Fitzgerald ezredes az ellenforradalmi kormánnyal való közvetlen kapcsolat felvétele céljából hozzánk küldött.”²

¹ Jugoszlávia.

² Ein Leben für Ungarn. Nikolaus von Horthy. Athenäum — Verlag — Bonn. 1953. 122. old.

A későbbiek során a románok is elnézték és támogatták, hogy a megszállott területről egyes csapatok Szegedre tudjanak szökni, az ellenforradalom támogatására.³ A francia tábornokok segítségéről a következőket mindja Horthy Schnetzer hadügyminiszterrel váltott egyik táviratában: „Mégegyszer megjegyzem, hogy a francia tábornok ünnepélyesen kijelentette nekem az összes nagyhatalmak nevében és a többi generálisok jelenlétében, hogy a románok a Dunántúlról vissza fognak menni és hadseregemet szervezhetem a bolsevizmus letörése céljából.”⁴

Horthy aug. 9-én a „kormány” nem kis meglepetésére elhatározta, hogy függetleníti magát s a Fővezértséget létrehozva, kezébe veszi az összes fegyveres erők feletti parancsnokságot.⁵

Az ellenforradalmi tisztí különítmények augusztus közepén indultak el Szegedről, hogy a Dunántúl meg nem szállt részeiben végrehajtsák a bolsevizmus letörését. Horthy ekkor mintegy 1000 katonatiszt, 2 gyalogzászlóalj, egy huszár- és egy árkászszázad fölött rendelkezett.

A vérre szomjas tisztí brigantik mellett a hadsereg kuláckiúkból, foglalkozás nélküli altisztekből, prédát és zsoldot remélő lumpen elemekből tevődött össze. Nem mi, a Fővezértség mondott ítéletet önmagáról, amikor a katonakötelezettség bevezetése mellett így érvelt az Egyesült Államok katonai missziója előtt: „Kimondott toborzott hadseregbe csak az ország csőcseléke, munkakerülő eleme jelentkezik katonai szolgálatra, amely ezáltal magának könnyű megélhetést vél biztosítani.”⁶

Az antant hatalmak készségesen támogatták Horthy akcióit és már augusztus 22-én megengedték számára, hogy zsoldos csapatait a dunántúli megyék 25—35 éves korosztályainak behívásával egészítse ki. A Fővezértség sorozási és behívási intézkedései elrendelték, hogy „csakis a földműves és gazdaemberek, valamint a város polgári lakossága” sorozható be. „Tehát csakis azon elemek, akik erkölcsi és politikai tekintetben kifogás alá nem esnek. A zsidóság és a szervezett munkásság kizárandó. Ez szigorúan betartandó. (Ez ellenben nyilvános kihirdetésen fel nem használható, hanem csakis bizalmas tudomásul szolgáljon)” — adták ki az intézkedést a sorozók számára.⁷

Minden behívottat egy bizottság vizsgált felül, amely döntött az emberek politikai megbízhatósága felől is. A minősítés „kifogástalanok”, „nem kellően tisztáztak” és a „veszélyes elemek” kategóriákkal történt. Természetesen csak az első csoportba sorozottak kerültek a későbbiek során behívásra.

A katonáktól nyomban a sorozás után ilyen szövegű esküt vettek: „Esküszünk, hogy soha kommunista eszmék szolgálatába nem állunk, a bolsevizmus ellen kérelhetetlenül küzdeni fogunk”. stb.

³ Lásd pl.: HIL., VKF., 1919. 2. dob., II. csop. T. 34. sz.

⁴ Az ellenforradalom natalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919—1921. I. köt., Budapest, 1956, 126. old. (Iratok.)

⁵ Az ellenforradalom... 120. old.

⁶ Az ellenforradalom... 239. old.

⁷ Az ellenforradalom... 190. old.

A sorozott egyénekből Horthy Kaposvár székhellyel egy gyaloghadosztályt, Szombathelyen egy gyalog-, Székesfehérváron egy lovasdandárt akart felállítani. Szeptember elején Szegeden is megkezdték egy gyaloghadosztály szervezési munkáitait.

A sorozás csaknem minden faluban katonai és csendőri segédlettel ment végbe, mert a parasztok egyszerűen megtagadták a felülvizsgálaton való megjelenést. Nem egy esetben súlyos összetűzésekre került sor a sorozandók és a karhatalom között, mert a fiatalok bátran kifejezésre jutatták a Nemzeti Hadsereggel szembeni ellenszenvüket és a Tanácsköztársaság iránti ragaszkodásukat.

A határmenti falvak lakosai inkább az ellenség területére szöktek, semhogy szolgálatot kelljen teljesíteniük a „fehér gárdában”. Jól jellemzi a lakosság részvétlenségét a következő adat is. A szolnoki csendőrtartalék zászlóalj által kibocsátott 2000 behívóra 400 ember vonult be, ezek közül is csak százat találtak megbízhatónak a rendszer számára.⁸ Nem jelent meg a sorozáson Káloz és Sárkeresztúr község lakossága sem. Győrzámoly, Dunaszeg és Dunaszentpál lakosait is csak karhatalom segítségével tudták előállítani. Az Abda községbeliokről a Győr megyei kormánybiztos azt jelentette, hogy „az esküt letenni nem akarták, a katonai elnök által felolvasott szöveget utána nem mondták”.⁹

A későbbi terveknek megfelelően a hadseregnek 7 gyalog- és 1 lovasdadosztályra való feltöltése így csak a legnagyobb nehézségek árán haladt előre.

A marxista történetírás mindmáig adós a fehérterror idején tanúsított népi ellenállás alapos feldolgozásával. Pedig lehetetlen észre nem venni a kapcsolatot a parasztok katonai szolgálatmegtagadása, az uradalmak cselédeinek megmozdulásai és a sor alá nem került bányászok és munkások sztrájkjai között. A Tanácsköztársaság leverését követő időszak iratait tanulmányozva, igen nagy számban jönnek elő erre vonatkozó adatok is. Igen hasznos lenne számunkra, ha a proletárdiktatúra történetét ilyen oldalú kutatásokkal is ki tudnánk egészíteni.

A dolgozó nép passzív ellenállása mellett helyenként jelentősebb megmozdulásokra is sor került a fehérterroristák ellen. Egyes bányászközségekben még a fegyveres ellenállástól sem riadtak vissza.

A Hadügyminisztérium augusztus 25-i helyzetjelentése bányászcsapatok — mint írják „bandák” — szétveréséről tesz említést.¹⁰ Az 1919. szept. 6-án Felsőgallán lezajlott bányászsztrájk alkalmával is fegyveres összetűzésre került sor a munkások és a karhatalmi erők között, amelynek 6 halott, 24 súlyos és 5 könnyebben sebesült áldozata lett.

⁸ Az ellenforradalom... 219. old.

⁹ Az ellenforradalom... 196. old. A sorozással szembeni népi ellenállásról lásd még 236., 237. oldal és HIL., VKF., 1919. 3. dob., II. csop., 584. sz. irat.

A Fővezérllet tájékoztatójában olvashatjuk 1919. IX. 11-én. „karhatalom Tolnárói Gyönkre kirendeltetett a lakoságnak a sorozással szemben történt elleneszenves magatartása folytán!!” HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1. cs.; 911/1. sz.

¹⁰ Az ellenforradalom... 128. old.

A Hadügyminisztérium még a román csapatok segítségét sem áttalotta igénybevenni, hogy a tatabányai munkások lefegyverzését keresztyül-vigyék.¹¹

Schnetzer hadügyminiszter Friedrich miniszterelnökhöz intézett 1919. aug. 20-i átirata szerint, azidőben a munkásoknál 100 000 fegyver, sok lőszer, kézigránát, géppuska és más hadianyag volt elrejtve. Azt is felpanaszolja Schnetzer, hogy „a román csapatok által végrehajtott fegyverbeszedésnek siralmas eredménye volt, amennyiben kb. a fegyverek huszad-része került meg.¹² 1919. szeptember 20-án a Nemzeti Hadsereg defenzív osztálya Nagyzkanizsáról adott olyan jelentést, hogy a munkásoknál kb. 40 000 fegyver van elrejtve, de „az állomásparancsnokságnak ezeket beszedni nincs módjában”.¹³

A Horthy fasiszták a munkások legkisebb megmozdulását is kíméletlenül katonai erővel törték le. Fegyveres erőt vettek igénybe pl. az aug. 5-i szászvári, a szept. 12-i szászvári és komlói bányászsztrájkok alkalmával is. December 1-én Tatabányán, 12-én Komlón vettek igénybe karhatalmat.¹⁴

Az 1919-ben lezajlott dunántúli bányászsztrájkok csaknem kivétel nélkül politikai jellegűek voltak. Hiába építették ki a katonai parancsnokságok a besugók „vörösvédelmi” hálózatát, hiába szerveztek fegyveres karhatalmat a bányatisztviselőkből, a dolgozók ellenállását még sem tudták megtörni.

Az illegális kommunista párt szüntelenül szervezte és irányította a néptömegek ellenállását a Horthy fasiszták ellen. Az egyik röpiratában pl. így üzent az elnyomottakhoz: „Bányamunkások! Nem gondoltatok még arra, hogy minden darab szén, melyet fejtetek a hőhérok uralmát teszi erősebbé? ... Testvéreink! Hagyjátok ott a bányákat és jöjjetek mihoz-zánk!¹⁵ Ha pedig maradni vagytok kénytelenek, eszméljetez arra mi a kötelességetek! Arra kényszeríthetnek becstelen szuronyaik, hogy leszál-ljatok bányáikba, de arra, hogy termeljetez, nincs eszközüz, amivel kény-szeríthetnének.”¹⁶

A közölt iratok harmadik csoportja az ellenforradalmi fehérterrorról igyekszik képet adni. Nehéz szavakba foglalni mindazt a sok szörnyűsége-

¹¹ HIL., VKF., 1919., 1. dob., I. csop., 1552. hdm. sz.

¹² Az ellenforradalom . . . 180. old.

¹³ HIL., VKF., 1919., 7. dob., V. csop., 643. II/b. sz. alatti 7. sz. defenzív jelentés.

A Budapesti Allamrendörség mellé beosztott katonai nyomozóosztály hely-zetjelentése 1919. okt. 16-án így ír a munkásság fegyverkezéséről: „Ismételten ér-keznek be jelentések, hogy a munkásság a Nemzeti Hadsereggel szemben fegyve-resen fog fellépni. E célra állítólag toborzás is folyamatban van, Nyomozóink egy ilyen toborzóhelyet felfedeztek, részletek felderítésben vannak. A 16. helyörségi kórházban állítólag hasonló tevékenység volna folyamatban . . .” HIL., VKF., 1919., 4. dob., 1757/II. sz.

¹⁴ A bányászok elleni karhatalmai erök felhasználására lásd: HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1. cs., 905/2., 206/1. sz. iratait és VKF., 1919., 7. dob., V. Csop., 2467., 2480. sz. iratait.

¹⁵ A kommunista bányászok legerősebb szervezetei a szerbek megszállta Pé-csett és Baranyában voltak. A Fővezérség Baranya vm. visszavételének esetére kül-lön tervezetet készített, amelyben aprólékos részletességgel kidolgozták a bányá-szok ellen foganasítandó intézkedéseket. L.: HIL., Kaposvári kat. ker. parancs-nokság, 1. cs., 110/1919.

¹⁶ HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1920, 1606/T.

get, amelyet báró Prónay, gróf Salm, Ostenburg, Lehár ezredes és Héjjas Iván különítményei a többi tiszti századokkal együtt elkövettek.

A Fővezérség a lehető legmondosabban igyekezett titkolni, hogy a különítményesek alig két hónap alatt mintegy 4000 embert akasztottak fel, vertek agyon, vagy kínoztak halálra.¹⁷ A jól irányított propaganda még azt a hazugságot is feltárlta a közvéleménynek, hogy ezeket a gyilkosságokat fehér tiszti egyenruhában bűjtatott vörösök követték el, csak azért, hogy az előbbieket lejárassák az emberek előtt. Ilyen jellegű dokumentumot is közlünk az okmánytárban.¹⁸ Más alkalommal „népítéletnek”, a „nép” kívánságára és a „nép” lecsillapítására végrehajtott „igazságtevésnek” nevezik szörnyű tetteiket.¹⁹

A gyilkosok még teljes erkölcsi felmentést is megpróbáltak szerezni önmaguknak. Horovitz, az Egyesült Államok ezredese 1919. szeptember 27-én látogatást tett Siófokon, hogy a fehérterrorra vonatkozó híreket ellenőrizze. Horovitz tapasztalatairól a következőket közölte jelentésében: „Meg vagyok győződve, hogy az úgynevezett „fehérterrorra” vonatkozó híresztelések alaptalanok.”²⁰ Mondanunk sem kell, hogy Horthy akarva sem kaphatott volna külön dicséretet, mint ez volt számára. Sietett is nyomban világgá kürtölni a jelentés szavait, amelyekért személyes levélben mondott köszönetet az ezredes úrnak.

Pedig azokban a hetekben patakokban folyt a vér Siófokon, mint azt Heyden István, a fehér csapatok egykori foglára a Népszava 1919-es hátsbjain elmondja.²¹

Nincs módunkban sorban bemutatni az ellenforradalmi fehérterroret igazoló dokumentumokat, amelyik mindegyike szörnyű vádként kiált átkot az embertelenség negyedszázados korszakára.²² Ezek olvasása közben azonban nem szabad, hogy megtévesszenek bennünket azok az iratok, amelyekben többnyire valamelyik közigazgatási hatóság „tiltakozik” azért, hogy ezt vagy azt az embert nem ők, hanem ez vagy az a katonai szerv akasztatta fel. Az ilyen jelenségekben az uralomra vágyó csoportok hatalmi versenyfutásával együttjáró surlódások jeleit kell látnunk.

Félvezetők lehetnek Horthynak a vérengzéseket tiltó parancsai is. Ezek a kenetteljes szemforgatással írott utasítások azonban csupán arra voltak jók, hogy az antant egy-egy tiltakozását leszereljék.

Horthy később azzal mentegette magát, hogy a Fővezérség soha semmilyen parancsot nem adott ki a vérontásra s az elkövetett rémségek csupán egyes alakulatok fegyelmezetlenségének rovására írandók.²³

A levéltári anyagok azonban azt bizonyítják, hogy Horthyt személyesen is felelősség terheli az ártatlan áldozatok haláláért, hiszen ő írta alá azokat a parancsokat — így a Prónayét is —, amelyekkel „rendcsinálásra”

¹⁷ Karsai — Pamlényi: A fehér terror. Művelt Nép Könyvkiadó, 1951. 30. old.

¹⁸ Pl. HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1. cs., 505/12. sz., Tolna vm. kat. parancsnokság, 134. cs., 831/3. sz.

¹⁹ HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1. cs., 920/1. sz.

²⁰ Az ellenforradalom... 162. old.

²¹ Népszava. 1919. okt. 4. A siófoki rendcsinálásról lásd még: Horthy i. m. 124. old.

²² A fehérterrorra lásd: Az ellenforradalom... 152., 153., 155., 156., 157., 158., 159., 161., 234., old

²³ Horthy i. m. 128. old.

küldte a tiszti különítményeket. Felelősség terheli Horthyt a Budapest megszállása után elkövetett rémségekért is.²⁴

A közölt dokumentumok bizonyára hozzájárulnak majd ahhoz, hogy az eddigieknél pontosabban rajzolhassuk meg a „Nemzeti Hadsereg” népellenes arculatát s annak a kommunisták vezette hősi ellenállásnak képét, amelyet az ország dolgozó népe már 1919-ben is, s ezt követően egy negyedszázadon át a Horthy fasizmussal szemben tanúsított.

Gazsi József

A dolgozók megtagadják a Nemzeti Hadseregben való szolgálatot.

1.

1919. szeptember (?)

A kaposvári IV. kerületi katonai parancsnokság jelentése a bonyhádi sorozóbizottság megtámadásáról.

A tegnapi sorozás eredményéről pontos számadatok még nincsenek. Míg a legtöbb helyen a sorozás akadály nélkül lefolyt, addig Bonyhádon a sorozásnál tegnap nem jelent meg senki. A lakosság kétségbe vonja a sorozás jogosultságát. Kormányrendeletet kíván. Ezen hangulat Tolna megyében terjed. Bonyhádon fegyveres beavatkozásra került sor, miután a sorozóbizottság megtámadtatott. Igalon a besorozottak az eskütételt megtagadták. A kaposvári járásban egy község a sorozáson nem jelent meg.

Fogalmazvány. — HIL., Kaposvári kat. ker. parság. 1919., 1. cs., 824/12 hdm. sz.

1919. szeptember 6.

2.

Putz őrnagy közli a kaposvári IV. kat. ker. parancsnoksággal, hogy a majosi sorozandók nem jelentek meg a bizottság előtt. A távolmaradói előállítására karhatalmat kér.

A mai reggel 7 órára kitűzött sorozásra a községi bírákon és jegyzőkön kívül az egyes községekből a sorozandók közül nem jelent meg senki. Azon hírre, hogy Majoson a kis- és nagymányoki sorozandókat a majosiak feltartóztatták, az itteni tiszti karhatalmat Pogány főhadnagy vezénylete alatt kiküldtem Majosra, hogy az ott gyülekezett sorozandókat elhozza. Nevezett — sajnos — beszédbe elegyedett velük és eredménytelenül tért

²⁴ Az ellenforradalom . . . 166. old.

vissza, mire magam a karhatalommal és három emberemmel kimentem, hogy a Majoson gyülekezőket behozzam. Odaérkezésemkor a gyülekezőknek a gyülekezőhelyen már nyoma sem volt, úgy, hogy magam házról-házra jártam, azonban csak négy sorozandóra találtam. Délután három órára a sorozandókat hozzátartozóik által a községházában való megjelenésre utaltam, de a négy előbb nevezetten kívül nem jelent meg senki. A községben vett értesülés szerint a bányászok hazafiatlan propagandát úznek aképpen, hogy a parasztokat kigúnyolják, miszerint csak az utóbiaknak kell bevonulniok. Azon okból fél négy órára a község lakosságának nagy részét összehívtam és feladatuk pontosságát kellőképpen megmagyaráztam, mire felszólítottam őket, hogy a sorozásra megjelenni kötelesek, holnap reggel hét órakor okvetlenül Bonyhádon jelentkezzenek. Ellenkező esetben a legszigorúbb rendszabályok elrendelését fogom kérni az illető fórumtól. A holnapi napon Bonyhád és környékének sorozandói előállítására program szerint tervbe van véve, holnapután a ma meg nem jelent községekben fogom a sorozást megejteni. melyek bíráinál ma reggel a lakosság hazafias kötelességeiről anyanyelvükön rövid előadást tartottam. Ha holnap reggel hét órakor a majosi sorozandók nem jelennek meg, kérem, hogy egy újabb rövid jelentésre, karhatalmi célokra Tolnáról egy gyalog századot s 2 géppuskát és Ataláról 30 lovast úgy ide rendelni méltóztassék, hogy ezen csapatok a holnapi nap esti óráiban még ide érkezzenek és folyó hó 8-án reggel rendelkezésemre álljanak.

Putz őrnagy

Távirat. — HILL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 902/2 hdm. sz.

3.

1919. szeptember 7.

*A IV. kat. ker. parancsnokság utasítása Putz őrnagy részére a sorozás be-
szüntetésére és a karhatalmi erők feletti parancsnokság átvételére.*

Putz őrnagy, székhellyel Bonyhádon, a Bonyhádon és környékén levő és még odaérkező karhatalmi osztagok felett vegye át a parancsnokságot.

Eddig kirendeltetett: szeptember 6-án Kaposvárról Nagymányokra 30 fő és egy páncélvonat; Sádról Szászvárra 50 fő; szeptember 7-én Tolnáról Bonyhádra egy gyalogszázad 2 géppuskával.

Tolna vm. kat. parancsnokság megfelelő csendőrségi megerősítést küldjön még ki Bonyhádra.

Sorozás egyelőre beszüntetendő, a bizottság azonban a helyén marad. A lázítókat és izgatókat kikutatni és letartóztatni. E tekintetben rendszere-

sen, de legnagyobb eréllyel eljárni. Propaganda útján a hazafias lakoságra hatni. Vármegyei hatóságot hathatós támogatásra felhívni.

Távíratí fogalmazvány — HIL., Kapisvári kat. ker. parság. 1919., 1. cs., 907/2 sz

4.

1919. szeptember 7.

A kaposvári IV. kat. ker. parancsnokság a sorozással kapcsolatos propagandamunka fokozására hívja fel a Tolna vm-i kat. parancsnokság figyelmét.

A sorozások első napján egyes sorozási székhelyeken előfordult sajnálatos jelenségek — a sorkötelesek nem jelentkezése, besorozottak elszéledése, az eskü megtagadása — arra engednek következtetni, hogy népünk még mindig nem értette meg a mai nehéz és válságos idők jelentőségét s nem mutatja azon áldozatkészséget, melyet ma a haza minden egyes polgárától megkövetelhet, mikor arról van szó, hogy hazánk nemzeti hadseregét kiépítsük. A kormánynak megbízható, nemzeti hadseregére van szükség, hogy a személyi és vagyoni biztonság helyreállíttassék és fenntartható legyen s az építő munka zavartalanul megindulhasson.

Az áldozatkészség hiányának eme jelei mellett, nincs kizárva az sem, sőt kézenfekszik, hogy ellenséges irányú, kívülről vagy belülről jövő propaganda idézte elő ama fentjelzett tüneteket. Biztosra vehető azonban, hogy a nemzeti hadseregünk kiépítését célzó és előmozdító saját agitációnk nem érte el mindenütt azt az eredményt, amelyre feltétlenül szükségünk van.

Hogy a folyamatban levő sorozások helyenkénti megghiúsítása úgy az ország belrendjét, mint az ellenséges irányú politikai tendenciákat illetőleg mit jelentene, arra azt hiszem nem kell rámutatni, de multhatatlanul szükségesnek tartom, hogy a sorozást előmozdító propaganda az eddiginél hathatósabb módon és a legszélesebb körben meginduljon.

Tételessék köteleességévé minden megbízható intelligens embernek, elsősorban a keresztény papságnak, községi jegyzőknek s teljesen megbízható tanítóknak, hogy a nép felvilágosítása, oktatása által annak áldozatkészségét kiváltsák, a sorozásra köteles férfiakat pontos jelentkezésre és bevonulásra utasítsák, felhívják, s így a köz ügyét szolgálják.

A községekben szünet nélkül folyó agitáció azonban nem maradhat elszigetelten, hanem kell, hogy a vármegyék és járások székhelyéről tisztek és megbízható egyének, sőt egész küldöttségek kiküldése által megfelelő támogatásban, illetve irányításban részesüljön.²⁵

Sokszorosított másolat. — HIL., Tolna vármegyei kat. parság., 134. cs., 909/3 hdm. sz.

²⁵ A sokszorosított utasítás további része olvashatatlanságig elmosódott.

5.

1919. szeptember 9.

A IV. kat. ker. parancsnokság távmondata a 2. gyalogezredhez karhatalmi erők Igalra történő kirendelésére.

Igalon a lakosság a sorozásnak ellenszegül, miért is egy kb. 60 főből és 2 géppuskából álló század szeptember 8-án reggel 6 h-kor Kaposvárról előfogatokon Igalba útbaindítandó. Parancsnok lépjen ott érintkezésbe a sorozóbizottsággal és a közigazgatási hatósággal. Működéséről táviratilag tegyen jelentést.

Fogalmazvány. — HIL., Kaposvári kat. ker. parság., 1919., 1. cs., 907/3. szám.

6.

1919. szeptember 9.

Az 1. ezredparancsnokság távirata a IV. kat. ker. parancsnoksághoz a gyönki sorozás kudarcáról.

Freiszberger Béla százados Gyönkön karhatalom nélkül sorozni nem képes, miért is egy fél századnak kirendelését kéri. Első zászlóaljtól kirendelhető-e?

Távirat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parság., 1919., 1. cs., 909/7. hdm. szám.

7.

1919. szeptember 23.

A IV. kat. ker. parancsnokság utasítása a szekszárdi vm. kat. parancsnokhoz karhatalmi erők Nádásra történő kirendelésére.

A bonyhádi sorozóbizottság jelentése szerint Nádasd községben a besorozottak megtagadták az eskü letételét és mozgolódás észlelhető.

Megfelelő karhatalom csendőrséggel Nádásra azonnal kirendelendő. Karhatalom parancsnoka lépjen érintkezésbe a bonyhádi sorozóbizottság elnökével.

Kiadatik a Tolna megyei katonai parancsnokságnak és tudomásul a bonyhádi sorozóbizottság elnökének.

Fogalmazvány. — HIL., Kaposvári katonai ker. parság., 1919., 1. cs., 924/3. szám

1919. szeptember 24.

A IV. kat. ker. parancsnokság rendelkezése a csendőrkörületi parancsnok-sághoz karhatalmi erők Püspöknádasdra történő kirendelésére.

A püspöknádasdi főszolgabíró jelentése szerint az ottani lakosság tegnap este a sorozóbizottság orvosát inzultálta, vörös kokárdát tűzött ki, az Internacionálét énekelte, s a proletárdiktatúrát éltette.

Megfelelő erős karhatalom géppuskával oda azonnal kirendelendő.

Szekszárdról tegnap este 10 főből álló karhatalom már kirendeltetett. Karhatalom parancsnoka naponta és esetenként ide táviratilag jelentse az ottani helyzetet.²⁶

Fogalmazvány. — HIL., Kaposvári katonai ker. parság., 1919., 1. cs., 924/3. szám.

1919. október 27.

Kaposvári kat. körletparancsnokság rendelkezése a Tolna vm-i kat. parancsnokság részére az utósorozás megkezdésére.

Tolna vármegye parancsnokának személyes jelentése szerint a völgy-ségi járási bányavidéken alkalmazott bányászok nagyrészből nem jelennek meg a Bonyhádon megtartott sorozáson.²⁷

Elrendelem, hogy a völgy-ségi járás főszolgabírájával egyetértőleg, a fősorozásán meg nem jelent 25—35 éves katonák (bányászok) utósorozását az ottani helyi viszonyoknak tekintetbevételével a helyszínen mielőbb tartsa meg. A netán szükséges karhatalom Tolna vm. kat. parancsnokságtól igényelhető.

Fogantatás és az eredmény ide jelentendő.

Megküldetik az 52. volt közös kiegészítő parancsnokságnak, tudomá-

²⁶ Az irat mellékleteként 927/4. sz. alatt a sásdi karhatalmi zászlóaljhoz tartozó Fülöp László főhadnagy jelentését találjuk, amelyben arról számol be, hogy a püspöknádasdi vasútállomásra berobogó, karhatalmi erőket szállító vonatot olyan vágányra engedték befutni, amelyen éppen egy indulásra kész tehervonat állott. Az összeütközést csak az utolsó pillanatban tudták megakadályozni. Beszámoló-jában a következőket olvashatjuk:

„Mátyus András tisztviselő először azzal mentette magát, hogy a szomszéd állomás ahonnan jöttünk, nem jelzett, de mikor nevét felírtam, beismerte, hogy igenis ő a hibás, mert a jelzést hallotta, de a fogantyút elfelejtette lehúzni, s így a vonatunk a harmadik vagonra futott be.

Viselkedéséből arra lehetett következtetni, hogy — mivel tovarobogó vonatokat még idejében így is leinthebbe volna — nem annyira feledékenységből, mint szándékosságból tette. Kérem az ügy megvizsgálását és nevezett ellen a bűnvádi eljárás megindítását.”

²⁷ A bányászokat ezidőben sorozásuk ellenére sem hívták be katonai szolgálatra.

sul Tolna vm. kat. parancsnokságnak és szíves tudomásulvétel végett a főszolgabírói hivatalnak, Bonyhád.

Berzeviczy tbk.

Sokszorosított másolat. — HIL., Tolna vm. kat. parság., 134. cs., 1032/2. szám.

10.

1919. december 6.

A csurgói gyalogezred parancsnokának távirata a kaposvári körletparancsnoksághoz a behívások elleni agitációról.

Jelentem, hogy a környékbeli falvakban a bevonulás ellen izgatás folyik. Pozitív adatok vannak Szand (Csurgótól 20 km É-ra) községből, ahol egyesek nyíltan a bevonulás ellen agitálnak. A szükséges lépéseket megtettem, a karhatalmi alakulatokat és csendőrséget értesítettem és utasítottam a lázítók elfogatására.

Távirat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parság., 1919., 1. cs., 1206/3. hdm. szám.

Karhatalmi erők igénybevétele a dolgozók megmozdulásai ellen.

11.

1919. augusztus 9.

A szombathelyi kat. körletparancsnokság távirati helyzetjelentése a Hadügyminisztérium részére.

Az alárendelt körletben a mai nap általában csendben és nyugalomban telt el. Pápán a hangulat nyugodt. Sopronban a munkásság lefegyverzése holnap kezdődik. Ostffyasszonyfán jelentett nyugtalanságok azonnali elfojtására és lefegyverzésére Szombathelyről tiszti karhatalmi zászlóalj holnap reggel 2 páncélvonattal Ostffyasszonyfára elindul. Szándékolva van a zászlóaljat még a holnapi nap folyamán Szombathelyre visszahozni. Lehar ezredes a hangulat megismerésére holnap Kőszegre és Sopronra utazik.

Távirat. — HIL., Szombathelyi katonai körletparancsnokság iratai, 80. cs., szám nélkül.

12.

1919. augusztus 23.

A II. kat. ker. parancsnokság helyzetjelentése közli a IV. kat. ker. parancsnoksággal, hogy a tatabányai munkások tömegesen beteget jelentenek.

1. Karhatalmi helyzet nagyobb változás nélkül.

2. Hangulat a kerület területén nyugodt. Rendzavarásról jelentés nem érkezett. Tatabányán a munkások tömegesen beteget jelentenek, hogy magukat a munka alól kivonják. Egy katonaoorvos kirendelése feltétlenül szükséges, miután az ottani polgári orvos meg van félemlítve és minden jelentkezőt betegnek nyilvánít. Innen orvos nem rendelhető ki.²⁸

Távírat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 823/1. szám.

13.

1919. szeptember 5.

A IV. kat ker. parancsnokság utasítása a III. sz. páncélvonal, a kaposvári és a szekszárdi városparancsnokság részére karhatalmi erők kirendelésére a nagymányoki bányászok megmozdulásának letörésére.

A sztrájkoló bányamunkásságnál esetleges rendzavarás megakadályozására a III. sz. páncélvonal f. hó 6-án del. 10 h-kor Nagy-Mányok vasúti állomásra indul. Ezenkívül a kaposvári városi kat. parancsnokság kirendel egy 30 főből álló szakaszt. Az ezen osztag részére szükséges vagon a páncélvonalhoz csatolandó. Amennyiben a szekszárdi kat. parancsnokság szükségesnek tartja, további karhatalmat saját alakulásaiból rendeljen ki. A kaposvári kat. parancsnokság kirendel egy megfontolt, erélyes századosot, aki Mányokon az összes karhatalmi erők felett a parancsnokságot átveszi, és aki naponta távirati helyzetjelentést küld.

Fogalmazvány. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 824/7. szám.

14.

1919. szeptember 6.

A IV. kat. ker. parancsnokság távmondata a kaposvári és a szekszárdi vm-i kat. parancsnokságokhoz karhatalmi erők Komlóra és Szekszárdra történő kirendelésére.

Vett értesülés szerint Komló községben bányászsztrájkra van kilátás. Szükség esetén a sásdi karhatalomtól egy megfelelő különítmény kirende-

²⁸ A távirat további részében híreket közölnek a román csapatokról. V. ö. még: Az ellenforradalom... 128. old.

lendő. Sásdról ma 50 fő karhatalom Szászvárra útbaindult az ottani sztrájkon esetleg előforduló rendzavarások megakadályozására. Ugyanott van az 1. számú páncélvonat is.

Mindkét hely eseményeiről jelentés teendő.

Fogalmazvány. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 906/9. sz.

15.

1919. szeptember 7. után.

A hadügyminiszter javaslatot tesz az antant tábornoki bizottságának a karhatalmi erők létszámának emelésére.

2. A budapesti összpontosításokkal egyidejűleg karhatalmi kirendelések váltak szükségessé a következő, a demarkációs vonalon belül fekvő városokba (ipartelepekre).

Győr, az ottani helyőrségen kívül	800—1000 ember
Diósgyőr mintegy	2000 ember
Tatabánya mintegy	1000 ember
Pécs-Bányavidék az ottani zendülés leverésekor	3—4000 ember
Összesen mintegy	10 000 ember

3. Eszerint Magyarország szűkebb területén csak egyes munkásközpontokon már kevésbé izgalmas időkben is mintegy 25 000 főnyi katonaságra volt szükség a közbiztonság fenntartására, illetve a rend helyreállítására. A mostani viszonyok mellett, mikor a gyúanyag nemcsak egyes központokra szorítkozik, hanem az egész országban el van terjedve és a közhangulat fokozottan izzó, átmenetileg talán még egyszer ily létszámú fegyveres erőre volna szükség, hogy az időnként, de nem izoláltan fellépő mozgalmakat megelőzzük, illetve elfojtsuk.

Emellett azonban a nyugodtabb vidékeket sem szabad teljesen helyőrség nélkül hagyni, úgy, hogy Magyarország részére kb. oly hadsereg legyen volna szükség, mely a lakosság összféi számának kb. 1 százalékában volna megállapítandó.

Legjobban bizonyítja erős közbiztonsági hadseregnek szükségességét az, hogy a felsőgalla—tatabányai bányamunkások f. hó 7-én a bányavezetőséget erőszakkal megtámadták és a letartóztatott kommunista vezérek kiadatását követelték. A tömeg a csendőrség felszólítására sem oszlott szét, sőt azokra egyes revolverlövéseket adott le, úgy, hogy a csendőrség kénytelen volt fegyverét használni, melynek 6 halott, 24 súlyos és 5 könnyű sebesült lett áldozata... Miután a megszálló román királyi csapatok karhatalmak szervezését betiltották, saját csapatok Felsőgallára s Tatabányára kirendelhetők nem voltak, hanem román csapatok kirendelését kellett kérni.

4. Bármilyen nagyságban is állapíttassék meg a magyar hadsereg összlétszáma, az elől a felismerés elől tárgyilagos szemlélő el nem zárkozhat, hogy itt Magyarországon társadalmi, politikai és felekezeti rétegek még nem helyezkedtek el, a hangulat még nyugtalan, kitérések még nincsenek kizárva, úgy, hogy Magyarországnak és kizárólag a belső béke tényleges megvalósítása érdekében éppen a béke első éveiben van nagyobb hadseregre szüksége, mint a későbbi, már megállapodott, kialakuló korszakban.²⁹

HIL., VKF., 7. cs., 1285/bk. szám.

16.

1919. szeptember 11.

A hadügyminiszter közli a fővezérrel, hogy a román csapatok segítségét kérte a bányászok lefegyverzéséhez.

A belügyminisztérium által a tatai, tokodi és dorogi bányamunkások lefegyverzése tárgyában a román királyi hadseregparancsnokszághoz intézett átiratát tudomásul teljhatalmúlag közlöm:

A „Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat” igazgatósága bejelentette hozzám, hogy a társulat tatai (Komárom vm.) tokodi és dorogi (Esztergom vm.) bányászatainak munkásai fegyvereiket a román királyi hadseregparancsnokság e tárgyban kiadott parancsa ellenére is a mai napig be nem szolgáltatták.

Minthogy az említett bányászatok munkásai javarészt kommunista érzelműek, ezenkívül pedig ezen bányatelep körül sok kommunista és vöröskatoná rejtőzködik, állandóan az a veszély fenyeget, hogy ezek alkalmas pillanatban a rejtett fegyverek felhasználásával a jogrend és közbiztonság megdöntését újból megkísérlik, sőt a román királyi hadsereg megszálló csapatait is megtámadják.

Bátor vagyok ez alkalommal rámutatni, hogy a közeli napokban — amint ezt a főhadiszállással külön közöltem — a tatabányai munkásság sztrájkba lépett, az ottani karhatalmi erőt megtámadta, minek következményeképp a csendőrség fegyverét is kénytelen volt használni.

Múlhatatlanul szükséges tehát, hogy a fentebb említett bányatelepek munkásai a legrövidebb időn belül lefegyvereztessenek, illetőleg a rejtett fegyverek felkutattassanak és biztos helyre szállíttassanak.

Minthogy a hatóságok a lefegyverzéshez szükséges elegendő karha-

²⁹ Az irat első részében a hadügyminiszter azt igyekszik igazolni, hogy a Magyarország részére a lakosság lélekszámához viszonyítva engedélyezett 0,5%-os karhatalmi létszám túlságosan alacsony... „A lakosság száma ugyanis a hadsereg létszámának megállapításához az egyedül mérvadó tényező nem lehet... A közbiztonság ugyanis kevésbé függ a lakosság számától, mint a közhangulattól, és a többé vagy kevésbé megállapodott megélhetési, szociális és politikai viszonyoktól. Ez utóbbiak jelenleg Magyarországon minden európai állam között — Oroszországot kivéve — a legvígasztalanabb állapotban vannak” — írja a miniszter.

talmi erővel nem rendelkeznek, van szerencsém a román királyi hadseregparancsnokságot tisztelettel felkérni, hogy a lefegyverzést a parancsnokság alá tartozó hadcsapatokkal lehetőleg sürgősen végrehajtani méltóztatásuk olyképpen, hogy az egyes bányatelepeken foganasítandó lefegyverzésnél a helyi és személyi ismeretekkel bíró magyar rendőri hatóságok és rendőri karhatalmi alakulatok is közreműködhessenek.

E célból van szerencsém a román királyi hadseregparancsnokságot arra is tisztelettel felkérni, hogy a lefegyverzés végrehajtásának időpontját, az érdekelt magyar hatóságok idejekorán leendő értesítése végett velem közölni méltóztatásuk.

Budapest, 1919. évi szeptember hó 7-én.

A miniszter rendeletéből:
Szekér s. k.
miniszteri tanácsos

Tisztázat. — HIL. „VKF”, 1. dob., 1. csop., 1552. hdm. szám.

17.

1919. szeptember 12.

Putz őrnagy a IV. kat. ker. parancsnoksághoz intézett táviratában közli a nagymányoki bányász-sztrájk letörését.

Ma reggel személyesen Mányokon voltam. Az összes munkások csekély kivétellel munkába állanak. Munkábaállítás vérontás nélkül történt. A négy főkolompós őrizetben van. A vizsgálat folyik. Raáb és Halász századosok, valamint a két karhatalmi század tisztikara és legénysége feladatukat a sztrájk letörésében legjobban teljesítették. Hertelendy százados a szekszárdi csendőrökkel, valamint a szekszárdi tisztii különítmény ma délután bevonulnak Szekszárdra. A munkások lajstromozása a bányában ma és holnap fog megtörténni. Sorozás Bonyhádon hétfőn kezdődik.

Putz parancsnok.

Távirat. — HIL., Tolna vármegyei kat. parancsnokság, 1919., 134. cs., 699. sz.

18.

1919. szeptember 15.

A Tolna vármegyei kat. parancsnokság a IV. kat. kerületi parancsnoksághoz intézett átiratában detektívek kiküldését javasolja a munkások megfigyelésére.

A dombóvári hírszerző tiszt jelentése szerint feltétlenül szükséges volna úgy az ó-, mint új-dombóvári vasútállomásokra hosszabb időre detektíveket kiküldeni, különösen a fűtőházak munkásainak a megfigyelésére.

³⁰ Az előadói íven Horthy szignója található.

sére, mivel ott több kommunista van, akik azonban a hatósági megfigyelésekkel szemben elővigyázatosak.

Mivel fenti parancsnokságnak detektívek rendelkezésére nem állanak, kérem azok kiküldése iránt intézkedni avagy illetékes helyen közbenjárni.

Detektívek kiküldéséről — szorosabb együttműködés érdekében — kérem fenti parancsnokságot is értesíteni, hogy a dombóvári hírszerző tiszt ennek megfelelően utasítható legyen.

Fogalmazvány. — HIL., Tolna vm. kat. parancsnokság, 134. cs., 915/5. hdm. szám.

19.

1919. szeptember 26.

Helyzetjelentés a győri munkások hangulatáról.

... A győri munkásság hangulata annyira kommunista, hogy a románok kivonulása esetén a magyar tisztek agyonverését ígérték ...

Elolvasás után megsemmisítendő!

HIL., VKF., Limbus-csomóból.

20.

1919. szeptember 30.

Horthy távirata a H. M. 5/B. osztályához, amelyben a bányamunkásokat fékentartó csendőrök románok általi lefegyverzése ellen tiltakozik.

A románok szándékos és alattomos ténykedése a rend fenntartása ellen mind nagyobb méreteket ölt. Így jelenleg Tatatóváros csendőreit akarják lefegyverezni, mi a bányamunkás lakta vidéken nagy veszélyt és vérontást okozhat. Továbbá a letartóztatott kommunistákat még mindig mindenfelé szabadon bocsátják.

Ha antant-misszió ez ellen nem teszi, vagy nem teheti meg a legerélyesebb és legsürgősebb rendszabályait, minden további kiszámíthatatlan következményért csak őtet terheli felelősség.

Fővezér

Távirat. — HIL., VKF., 1919., 4. dob., 2. csop., 849. szám.

21.

1919. október 19.

A budapesti államrendőrség mellé beosztott nyomozói osztály helyzetjelentéséből.

... A munkásság köreiben örömmel beszéltek arról, hogy Böhm Vilmos Wienben hadsereget szervez. Ennélfogva biztosra veszik, hogy pár hét múlva újra Tanácsköztársaság lesz Magyarország ...

HIL., VKF., 4. dob., 1827/II. a. szám.

1919. november 2.

A Nemzeti Hadsereg hírszerző csoportjának jelentéséből.

...Tárkány községben (Bábolna mellett) az aratók az Internacionálét énekelték és a proletárdiktatúra mellett tüntettek. A rend helyreállítására Gyórból egy vadász-szakasz lett oda kirendelve...

HIL., VKF., 1919., 4. dob., 2313/I. a. szám.

1919. november 3.

A fővezérség távirati utasítása a kaposvári körletparancsnoksághoz Salgótarján megszállására.

Salgótarján megszállására a csurgói gyalogezred egy zászlóaljja készenlétbe helyezendő. Útbaindítás külön parancssal rendeltetik el. Menetkészültsége, amely mihamarabb érendő el — ide bejelentendő. A zászlóalj visszatérté el fog rendeltetni, ha a miskolci körletparancsnokság a saját körletében a felváltásra kiszemelt zászlóaljat újonnan felállította. A megszállás egyetlen célja, hogy a legnagyobb napi széntermelés elééréssék. A zászlóaljnak emberenként nem szabad 50 tőltnénél többet bírnia, amelyek közül csak 5 tőltnnyel szabad minden katonát ellátni... A teljes állomány után 30 napi időtartamra szükséges összes élelmicikkeket és ló-tápot a zászlóalj jelenlegi állomáshelyéről magával hozza.

Távirat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 1103/

2. hdm. szám

1919. november 13.

A Nemzeti Hadsereg Fővezérségének helyzetjelentéséből.

...Sörnye-pusztán (Kaposvártól 20 km északnyugatra) a cselédség sztrájkba lépett. A sztrájk oka az, hogy a híresztelt kormányválság megoldásaként a cselédség a proletárdiktatúra visszatérését véli és várja Csendőrkarhatalom kirendeltetett...

HIL., VKF., 1. dob., szám nélkül.

1919. november 21.

Riedl ezredes átírata a zalaegerszegi katonai állomásparancsnokságnak, amelyben a felsőbb utasításnak megfelelően elrendeli a szakszervezetek megfigyelését.

Bizalmas!! A Hüm. 1500/1919. számú, a kormánybiztosságokhoz és rendőrségekhez intézett rendeletét teljtartalmúlag közlöm:

„A román megszálló csapatoknak a közeli napokban a Tiszántúli területekre történő kivonulásával a belső rend és nyugalom fenntartásának fontos feladata kizárólagosan a magyar közigazgatási hatóságokra, a Nemzeti Hadseregére és a karhatalmi alakulatokra hárul. — Közismert dolog, hogy az úgynevezett proletárdiktatúra életrekeltét a lelketlen izgatók által félrevezetett ipari munkásság tömegeinek köszönhető. A szakszervezetek voltak a bolsevizmus melegágyai és később annak legerősebb támaszai, mondhatni védhástyái. A hozzám beérkezett jelentések szerint a szakszervezetekben még most sem szűntek meg az agitációk az úgynevezett „tanácskormány” érdekében.

Erre való tekintettel elrendelem az ipari munkások összes szakszervezeteinek legfokozottabb ellenőrzését és egyben felhívom Címet, hogy mindazon szakszervezetekről, amelyeknek tagjai államellenes, nemzetietlen, hadseregellenes magatartást tanúsítanak, ily irányban, vagy az úgynevezett „Tanácsköztársaság” visszaállítása érdekében izgatnak, faji, valásfelekezeti, vagy osztálygyűlölséget szítanak, a konkrét adatok részletes közlése mellett a szükséges további intézkedések megtétele végett hozzám azonnal tegyen jelentést. Ismerve Méltóságod hazafias gondolkodását, nem kételkedem abban, hogy felfogva a szóban forgó kérdés messze kiható fontosságát és horderejét, ezen nehéz feladat teljesítésében minden rendelkezésre álló eszközzel a legmesszebbmenő módon segítségemre lesz.”

Riedl ezds.

Várm. katonai parancsnok.

HIL., Horthy-kori iratok, 32. cs., 568/II. szám.

1919. november 23.

Berzeviczy tábornok tájékoztatót küld a kaposvári gyalogdandárhoz Baranya vm. viszonyairól.

BIZALMAS.

Parancsnok sajátkezű felbontására.

A f. évi november 12-én kelt 1111/3. hdm. számú rendelettemmel kapcsolatban.

Baranya vármegye földrajzi, határ, politikai és közbiztonsági viszo-

nyairól Riffel alezredes³¹ által összeállított adatokat áttanulmányozás végett kiadom.

2 db. melléklet.³²

Berzeviczy tdk.

IV. Politikai viszonyok:

Pécs városa (jelenleg kb. 60 000 lakossal), de általában egész Baranya ma még egyike azon helyeknek, melyek a bolsevizmus tanai által megmetyezettnek tekinthetők, annál is inkább, mert Pécs és Baranya a bolsevizmust a szerb megszállás következtében egy pillanatra sem ismerték. A bolsevisták számát a bányásztömegek, valamint az összeomláskor a demarkációs vonalon százával átmenekült és Pécssett és a vármegye egész területén dologtalanul lézengő volt vöröskatonák csak emelik. A város 50 százaléka megbízhatatlannak tekinthető. Az e téren tett szomorú tapasztalatok egész sorozatát lehetne felhozni. A bányászok és a mindenre kész csöcselék nyíltan hirdetik, hogy a város kirablásához joguk van és csak azt várják, hogy a szerbek kivonuljanak. A szociáldemokrata párt vezetői teljesen kommunisztikus alapokon állanak és a karhatalmi alakulatok összeállításában nemcsak hogy nem segédkeznek, de féltő, hogy befolyásuk következtében, a szociáldemokrata pártot egyenesen magunkkal szemben fogjuk találni. A posta, mint testület, az együttműködést egyenesen megtagadta, úgy, hogy a karhatalmi szervezkedésnél intézkedések váltak szükségessé arra, hogy a telefon- és távíróforgalom minden körülmények közt biztosítottnak tekinthessék. Egyes lapok korlátlanul írják izgató cikkeiket, melyeknek hangja a becsmélés, gyalázkodásban hihetetlen fokot ér el.

Mohács város (kb. 20 000 lakossal) a bolsevisták egyik fő gyűjtőhelye, hol a kikötő- és hajómunkások csak kellő támaszt szolgáltatnak a fellépésükben még mindig szemtelen kalandoroknak.

Éppen így igen súlyos körülményekkel kell számítani a kisebb központokkal (Villány, Siklós) illetőleg is, ahonnan a beérkező jelentések nyílt bolsevista agitációról számolnak be.

V. Bányavidék:

Pécs bányavidéken a Mecsektől délre 4100, a Mecsektől északra 1200 bányász — nagy percentben volt vöröskatona — dolgozik. Közöttük megbízható egyén alig található. Állandóan fenyegető magatartást tanúsítanak, legnagyobb valószínűség szerint nagyobb mennyiségű fegyverrel ren-

³¹ Riffel alezredes a szerb megszállás alatt levő Pécssett a Nemzeti Hadsereg hírszerző szolgálatát vezette.

³² Az 1. számú melléklet a pécsi bányavidék vázlatát tartalmazza, a vasut-hálózat és a bányák munkáslétszámának feltüntetésével. Közlik az ott állomásozó páncélvonat helyzetét is.

A 2. sz. melléklet Baranya vármegye földrajzi, etnográfiai és határviszonyairól ad felvilágosítást. Ennek IV. fejezetét közöljük.

delkeznek. A karhatalom megszervezése alkalmával hosszas fáradsággal sikerült a következő őrségeket megbízható egyénekből összeállítani: Pécsbányatelep 32 fő, Mecsekszabolcs 30 fő, Somogy 25 fő, Vasas (az adat hiányzik) fő. Percentben kifejezve a bányászok 2 százaléka — ezek is javarészt az illető községek lakói. A bányászok általában a proletárdiktatúra hívei és szándékuk a szerb kivonulással egyidejűleg a diktatúrát kiáltani, de legalább is zavart okozni. A karhatalom szervezéséről a leggyobb elővigyázat dacára is tudomásuk van és ennek dacára ellenünk való fellépésükkel számolni kell. A bányavidék fékentangása Baranya vármege közbiztonságának alapja.³³

Sokszorosított másolat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1. cs., 110/1919. szám.

27.

1919. december 28.

A Magyar Haderők Vezérkari Főnöke közli a MOVE³⁴ országos elnökségével, hogy a szervezet tagjainak sztrájk törökként való felhasználását helyesnek tartja.

969/Ikt. számú becses átiratára a sztrájkok ellen társadalmi szervezkedésre vonatkozólag van szerencsém tudomására hozni, hogy az ezirányú tervezetét igen üdvösnek találom.

Nézetem szerint a MOVE mint társadalmi testület elsősorban volna arra hivatva, hogy a sztrájk elleni társadalmi szervezkedést kezdeményezze, még pedig annál is inkább, mert tagjai kebelében elég arra technikailag is alkalmas egyén található (tart. tiszték stb.), ki szívesen áll egy ily vállalkozás szolgálatába. A MOVE ily irányú kezdeményezése természetesen a Fővezérség részéről szintén minden irányban a legmesszebbmenő támogatásban fog részesülni.

Kérem tehát a MOVE országos elnökségét, hogy velem annakidején tudassa az ezirányban tett intézkedéseket, valamint azoknak a számát és szervezetét, kikre sztrájk alkalmával ellenakció gyanánt számítani lehetne, hogy ezek alapján ezután a további intézkedések megtehetőek legyenek.

HIL., VKF., 1919., 7. dob., 81. szám.

³³ A 2. sz. melléklet további része a vm. állami javainak biztosításáról és a közbiztonsági viszonyokról számol be.

³⁴ MOVE, Magyar Országos Véderő Egyesület. 1919. januárjától kezdve Gömbös Gyula, a szegedi ellenforradalmi „kormány” hadügyi államtitkára vezette.

Iratok a fehérterrorról.

28.

Dátum nélkül.

Horthy utasítása a IV. kat. ker. parancsnokság részére a tiszti alakulatok „ítélkezéseinek” ideiglenes felfüggesztésére.

Miután féltő, hogy egyes tiszti alakulatok működése a Budapesten folytatott tárgyalásokat hátrányosan befolyásolja és így szervezésünket meg is gátolhatja, szigorúan elrendelem, hogy az összes tiszti alakulások mindenemű ítélkezéssel kapcsolatos működésüket, még letartóztatásokat is, mindaddig felfüggeszzék, míg erre vonatkozó újabb parancsokat innen nem kapnak.³⁵ A járőrök csak információs szerepkört töltsenek be a Fővezérlettel szemben. Kiadatik: Valamennyi kerületnek és az összes fővezérlet alá közvetlenül tartozó tiszti alakulatoknak. A parancs vétele táviraton, telefonon rögtön jelentendő.

Horthy altengernagy, fővezér

Távirat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 202/3. hdm. szám.

29.

1919. augusztus 17.

Részlet a Hadügyminisztérium 5/a. osztályának helyzetjelentéséből.

... A paksi főjegyző jelenti, hogy ott 3 kommunistát elfogtak és a szekszárdi ügyészség fogházába szállították. Mihályi Gézáne polgári iskolai tanítónőt statáriális úton halálra ítélték és a községháza udvarán felakasztották. Mihályiné a paksi kommunisták legexponáltabb tagja volt...

A Gyöngyösre bevonult románok az ott talált kommunistákat letartóztatták. — Ezek közül hatot agyonlőttek, a direktórium tagjai közül pedig kettőt felakasztottak.

HIL., VKF., 5. dob., 817/1. szám.

30.

1919. augusztus 29.

A simontornyai járás főszolgabírája Tolna vm. kat. parancsnokságánál tiltakozik a különítmények gáztettei ellen.

A proletárdiktatúra letörése óta székhelyemen két ízben is fehér csapat különítmények jelentek meg, melyek magánértesülések alapján egyes embereket nyilvánosan megbotoztak, másoknál pedig szigorú házkutatásos-

³⁵ Horthy utasítása elárulja, hogy a tiszti különítmények központi parancsra végezték gyilkolásaikat. V. ö. ezzel: Horthy I. m. 128. old. „A hadsereg főparancsnoksága semmiféle vérontási parancsot nem adott ki.”

kat tartottak. Ezen eljárás általánosságban jövőre nézve, elrettentés céljából kétségtelenül üdvös volt és egyesek megérdemelt megszegényítése közmeignyugvást is keltett, sajnos azonban, ártatlanok is szenvedtek. Ami megtörtént, annak bírálata céltalan, nem volna azonban helyes a bűntelen lakosságot, mely emberszerető érzésű, továbbra is állandó izgalomban tartani, mikor a kézrekeríthető bűnösök már meglakoltak. Hivatkozással a székszárdi katonai parancsnokságnak 1481. számú táviratával leadott 841. számú hadügyminiszteri rendeletre megkeresem a járási polgárőr parancsnokságot, felhívom a csendőr járásparancsnokságot és utasítom a községi előjáróságot, hogy ismétlődés esetén az elfogatásokhoz segédletet ne adjanak és a parancsnokot utasítsák hozzám. Felkérem a magánegyéneket is, hogy ily terrorcsapat megjelenését azonnal jelentsék be hozzám, mert eljárása ellen a *szentesített magyar törvények nevében* tiltakozni fogok. A megszökött bűnösök ellen, ha visszatérnének, magam fogok a legszigorúbban eljárni.

Gyöngk, 1919. augusztus 29.

Olvashatatlan aláírás

Sokszorosított másolat. — HIL., Tolna vármegye kat. parancsnokság, 134. szám.

31.

1919. augusztus 29.

A IV. kat. ker. parancsnoksághoz intézett fővezérségi távirat volt vöröskatonákra próbálja hárítani a felelősséget a tisztii osztagok büntetteiért.³⁶

Fővezérség tudomására jutott, hogy sok helyen még mindig portyázó vörösök... rablásokat és gyilkosságokat követnek el s gondoskodnak arról, hogy a lakosság közt híre járjon, hogy ezen büntetteket fehér tisztii alakulások követték el. Az összes tisztii alakulásokat utasítom, hogy minden eljárásukban szigorúan tartsák magukat a törvényes formákhoz. Önkenyes és igazságtalan eljárásnak még a látszatát is kerüljék, mert a fővezérség csak így lehet abban a helyzetben, hogy a tisztii alakulások és az egész nemzeti hadsereg tekintélyét és jó hírnevét erélyesen védelmezze. A legkisebb inkorrekttség pedig csak az ellenségeink kezében fegyver, melyet a nemzeti hadsereg kompromittálása céljából azonnal felhasználnak.³⁷

Fővezérség

Távirat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 829/5. sz.

³⁶ A hadsereg propagandaszervei utasítást kaptak ilyen jellegű hazugságok terjesztésére. Hasonló eset található még: HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919., 1. cs., 505/12. hdm. sz. alatt is.

³⁷ A Fővezérség az ilyen és a hasonló jellegű táviratokat főleg az entente missziók kérésére és megnyugtatására adta csak ki.

1919. szeptember 3.

A Nemzeti Hadsereg Fővezérletének utasítása a II. katonai kerületi parancsnoksághoz Balatonszemes és környékének „kiszűrésére”.

Bizalmas jelentések szerint Balatonszemes község és környékének lakossága, még mindig, bár jogilag nem létező, de tényleg létező kommunista direktorium által terrorizálva lesz. A csekélyszámú csendőrség életét féltve közbelépni nem mer.

Ezen viszonyok gyökeres megszüntetését célzó intézkedések megtételére és az eredmény ide való jelentésére megküldöm.

A fővezér rendeletéből:

Ottrubay Örgy.
csoportvezető.

Eredeti tisztázat. — HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919, 1. cs., 830/3. sz.

33.

1919. szeptember 11.

A Tolna vármegyei katonai parancsnokság bizalmas utasítása a járási fegyvertisztek részére a „politikai hírszerzés” ellátására.³⁸

A 909/8. hdm. számmal kirendelt járási fegyvertisztek egyúttal a járás területén a vörösök elleni defenzív szolgálat ellátása céljából, mint politikai hírszerzők is működnek. A járás területén levő közigazgatási tisztviselők, közoktatási és egyéb állami és magán intézmények megbízható vezetői, továbbá a keresztyén nemzeti párt helyi exponensei s végül a tökéletesen megbízható népszerű polgárok bevonásával az alább foglaltakra vonatkozólag állandóan figyelemmel kísérik a kiutalt működési területet, észleleteiket szükség esetén azonnal, *hetenként* azonban *egyszer* még pedig úgy, hogy a parancsnokság hírszerző osztályához (Vármegye-háza fszt. 9., 10. ajtó, vezetője Sass István szds.) *legkésőbb vasárnap délig* beérkezzen, írásban jelentik.

A hírszerzésnek és így a heti jelentésnek is ki kell terjeszkedni:

1. a *volt vörös hadsereg* tisztjei és legénysége,
2. a *lakosság*, tisztviselőkar, vonat- és postaszemélyzet és egyéb közalkalmazottnak, az ipari munkásság s végül a földműves lakosság (különkülön) — hangulatára, viselkedésére és felfogására.
3. Az uralkodó politikai áramlatok ismertetésére.

³⁸ A különítmények gyakran a „járási fegyvertisztek” jelentései alapján kezdtek meg akcióikat.

4. A keresztény nemzeti eszme jegyében folytatott propaganda eredményére és ezzel kapcsolatban a zsidóság hangulatára és magatartására.

5. Vörös irányú esetleges tovább szervezkedésre, esetleges agitációkra. Ezzel kapcsolatban jelentendő, hogy a hírhedtebb agitátorok, kommunista vezérek stb. letartóztatva vannak-e, vagy szabadlábban vannak-e még.

6. Esetleges szocialista mozgalmakra, lázadásokra, pogromokra.

7. Esetleges javaslatokra.

Kapják a járási fegyvertisztek, s a kormánybiztosi összekötő tiszt tudomására, a szükséges lépések megtétele végett.

Fogalmazvány. — HIL., Tolna vármegyei katonai parancsnokság, 134. cs., 908/8. hdm. sz.

34.

1919. szeptember 14.

A Nemzeti Hadsereg Fővezérségének parancsa a polgári és katonai hatóságok hatáskörének szabályozására.

III. Karhatalmak alkalmazása.

Népitételek megakadályozandók. Önkényes ítéletek és azok végrehajtása eltiltatik, az ebben bűnösök pedig közönséges büntetettek gyanánt fognak kezeltetni.

Karhatalmak túlkapásai ellen ezentúl kérlelhetetlen szigorral fogok fellépni. Minden karhatalmi parancsnok gondolja meg, hogy a Magyar Nemzeti Hadsereg és annak tisztikara csak akkor, és csak addig élvezheti a magyar nép bizalmát és becsülését, ameddig távol tart magától minden igazságtalan, törvényellenes eljárást, ameddig még a látszatát is kerüli annak, hogy... védtelen ártatlanokat bántalmaz és kínoz, vagy ellenőrizetlenül idegen vagyont elkoboz.³⁹

Olyan tiszt, aki ily tettnek még látszatával is kompromittálja magát és az egész Magyar Nemzeti Hadsereg tisztikarának tekintélyét, személyre való tekintet nélkül, el lesz bocsátva a hadsereg kötelékéből.⁴⁰

Ellenben kötelességévé teszem minden parancsnoknak és minden tisztnek, hogy oly esetben, ha a karhatalmak eljárásával szemben bárki által rágalmak merülnének fel, az illető rágalmazót vagy hírterjesztőt haladéktalanul jelentse fel a katonai előljárásnak.

Ezeknek kötelessége a rágalmazó ellen haladéktalanul megindítani az illetékes katonai vagy polgári hatóságoknál a bírói eljárást.

³⁹ Lásd pl.: HIL., Tolna vm-i kat. parancsnokság, 134. cs., 117/16 hdm. sz. és Az ellenforradalom... 227. old.

⁴⁰ A különítmények gyilkosai valójában Horthy jóindulatát és különös támogatását élvezték. 1921. november 3-án még az a néhány tiszt is „magas kegyelmi elhatározás alá” esett, akik ellen napvilágra került gyilkosságaik miatt kénytelenek voltak eljárást indítani. V. ö.: Az ellenforradalom... 227. old. és a Somogyi-Bacsó gyilkosság kapcsán 248–256. old.

Éppoly tántoríthatatlan — mint azon elhatározásom, hogy minden nemzetellenes bolsevista mozgalmat csírájában elfojtok — azon rendületlen kötelességszerű törekvésem is, hogy a magyar nemzeti hadsereget és annak minden egyes tagját megóvjam minden gyalázattól és megbecstelenítéstől.

Aki ezen törekvésemben nem halad velem egy úton, aki engem nem tud, vagy nem akar megérteni, az nem érdemes azon kitüntetésre, hogy a Magyar Nemzeti Hadsereg tagja maradjon.

A legközelebbi időben a Magyar Nemzeti Hadsereg tagjaira nézve rablás, gyilkolás, engedelmesség megtagadása és fosztogatás büntetteire statáriumot (rögtönítélő eljárást) fogok hirdetni.⁴¹

Nyomatott parancs. — HIL., VKF., 1919, 7. dob., VI. csop., szám nélkül.

35.

1919. szeptember 19.

A Fővezérség támogatást kér a kaposvári kat. körletparancsnokságtól a Prónay század „különleges missziójához”.

A Prónay század egy része a Fővezérségtől nyert szigorúan bizalmas utasítások szerint különleges missziót van hivatva teljesíteni, melyről bővebb tájékozás nem opportun.⁴²

Felhívom a körletparancsnokságot, hogy a fentiek értelmében a Prónay század egy részének kiküldetésében szabad kezét engedjen, hogy feladatát megfelelően végrehajthassa.⁴³

HIL., Kaposvári kat. ker. parancsnokság, 1919, 1. cs., 920/2. hdm. sz.

36.

1919. október 1.

A zalaegerszegi kat. állomásparancsnokság felkéri a Zalamegyei Újság szerkesztőségét a fehérterrorról terjesztett hírek megcáfolására.

Tisztelettel kérem, szíveskedjék b. lapjában a Fővezérség 2106/sajtóoszt. táviratát közölni:

„Nap-nap után a leghihetlenebb hírek jelennek meg a lelkiismeret-

⁴¹ A statáriummal való fenyegetőzés elárulja számunkra, hogy valójában milyen állapotok is voltak a Nemzeti Hadseregben. Leleplezi azokat a kenetteljes szölamokat is, amelyeket a parancsban olvashattunk.

⁴² célszerű

⁴³ A táviraton a következő megjegyzés olvasható: „Prónay százados magával visz 15 tisztet, Páncélvonaton marad: 65 tiszt, 3 továbbbszolgáló altiszt, 35 legénység, 83 ló, 26 jármű, 6 géppuska, 1 vagon anyag + még kintlevők kb. 20 fő.”

len megfizetett sajtótermékekben az új Nemzeti Hadsereg terrorjáról és a zsidóüldözésekről. A tényállás megállapítása céljából megjelent a Fővezérség állomáshelyén egy vegyes entente bizottság. Megemlítenéd, hogy a bizottságban Amerika részéről egy Horovitz Náthán nevű ezredes vett részt, ki zsidóbarátságának azzal adott kifejezést, hogy kijelentette, miszerint maga is zsidó.

Ezen bizottság meglátogatta a siófoki fogdát, hol megállapította, hogy a foglyok megfelelő bánásmódban részesülnek, s ezek mind kommunisták. A siófoki rabbi útbaigazításai alapján Nyugatmagyarország más vidékeit is felkeresték, és vizsgálatuk eredményeként megállapították, hogy az összes terrorhírek rosszindulatú, gaz, nemzetbontó elemek ezirányú aknamunkája.

Érdekkel várjuk ezek taktikája új folyományának kibontakozását.

Ismerve a Nemzeti Hadseregnek, tehát a tisztesség és becsületnek ellenfeleit, nem lesz felesleges megemlíteni, miszerint nagyon tévednek ha azon jelszóval „nincsen terror, szabad a vásár” újult erővel indulnának hazaáruló munkájuknak. Egyről biztosak lehetnek: az erkölcstelenységnek és a gaz árulásnak nincsen maradása a szép hazánkban. Ha ez terror, hát akkor terrorizálni fog a Nemzeti Hadsereg, s ezen munkájában mögötte lesz az egész Dunántúl, s remélhetőleg Magyarországnak többi része is, s ez a leghatásosabb bizonyítéka annak, hogy az új Magyarországon nem lesz többé katona és civil, úr és paraszt, hanem csak becsületes, jó magyar, ki mind összefog, hogy a salaktól megtisztogassa szegény, annyira agyonsanyargatott hazánkat.

HIL., Horthy-kori iratok, 32. cs., 273/II. szám.

37.

1919. november 11.

A Fővezérségnek a kaposvári kat. körletparancsnoksághoz intézett távirati parancsa megtiltja, hogy a Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulása során erőszakosságokat kövessen el. Közli, hogy a bűnösök ügyis „bűnhődni fognak”.

Felelősséget vállaltam a magyar kormánnyal és az entente hatalmakkal szemben, hogy a Nemzeti Hadsereg Budapest megszállása alkalmából tartózkodni fog mindennemű önkényes törvényellenes fellépéstől, pogromtól, mindennemű kihívó magatartástól és minden eljárástól, mely túllépné a hadsereg részére megállapított hatáskört. Elvárom, hogy ezen általam vállalt kötelezettségnek a Nemzeti Hadsereg legteljesebben eleget fog tenni, tudatában annak, hogy a bűnösök bűnhődni fognak. Számítok minden tiszt és minden ember odaadó támogatására annál is inkább, mert

fenti ígéretem beváltása menti meg hazánkat a nyomorúságtól és az ország jövőjére nézve legnagyobb jelentőséggel bír. Ezen parancs a Nemzeti Hadsereg minden tagjának tudomására hozandó.⁴⁴

Horthy

HIL., Tolna vm. kat. parancsnokság, 134. cs., K. T. 319. sz.

38.

1919. november 16.

Istók alezredes, Kecskemét városparancsnoka a budapesti katonai kerületi parancsnokához intézett jelentésében beszámol a Héjjas-féle különítmény „hatalomátvételéről”.⁴⁵

A polgárőrség szervezését Héjjas főhadnagy végezte...

Utasításokat – állítása szerint – a Fővezérségtől direkt kapott. Ezeket nekem nem jelentette, sőt ily módon bizonyos tekintetben a karhatalmi parancsnokságot csak látszólag ismerve el, önkényűleg járt el.⁴⁶ A mai nap folyamán de. 12 h-kor pedig, dacára, hogy a kormánybiztos főispán s polgármester vannak a karhatalmi főparancsnokság részéről, mint felelős közegek megbízva a rend és közbiztonság fenntartásával, minden bejelentés nélkül *egy félszázadnyi polgárőr lovassal felvonult a Városháza elé, oda behatolva a főispán kormánybiztosnak kijelentette, hogy átveszi a városparancsnokságot.*

A főispán meglepődve bár, a város érdekében nehogy az oly szépen kibontakozó rend és nyugalom megzavartassék, hozzájárult a dolog ilyen fordulatához, s kérte, hogy minden erővel azon legyen, hogy a rendes fegyelem úgy a polgárőrségnél, mint a városban fenntartassék s meg ne zavartassék. Héjjas főhadnagy biztosította a főispánt, hogy erről minden erejével gondoskodni fog.

Tekintve, hogy itt egyelőre titokban elkészített cselekménnyel állunk szemben – mely a maga valóságában lényegében lelkes, hazafias indok-

⁴⁴ 1919. szeptember első napjaiban Beniczky belügyminiszter meglátogatta Horthy Siófokon. A Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásáról szólva a következő párbeszéd zajlott le közöttük:

– Ha a Nemzeti Hadsereg bevonul a fővárosba, lesz-e program, igen, vagy nem? Horthy válasza:

– Pogrom nem lesz! De néhányan fűrödni fognak. – Az Újság, 1925. május 31. 1919. november 5-én Horthy Budapesten Clerk jelenlétében megbeszélést folytatott a polgári ellenzéki pártok és az SZDP. vezetőivel. A megbeszélésről készített jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: „Az a kijelentést is tette a fővezér, hogy a hadsereg... kérihetetlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csiráit is” – ha a fővárosba bevonul. Lásd: Az ellenforradalom... 210. old. A Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásáról lásd még: Az ellenforradalom... 192., 180. old.

⁴⁵ Istók alezredes jelentése első részében beszámol a románok által elkövetett erőszakoskodásokról és az ellenséges csapatoknak a városból történő kivonulásáról.

⁴⁶ A Hadügyminisztériumtól Istók alezredes kapott utasítást a kecskeméti karhatalom megszervezésére.

ból ered, — a dologba hallgatólag belegyeztem, az esetet azonban a ker. parancsnokságnak és a Hadügyminisztériumnak ezennel bejelentem.

Minden esetre kifogás alá esik és katonai szempontból elítélendő ezen eljárás, annál is inkább, mivel Héjjas főhadnagy egy ideig a csendőrpáncsnokság, majd a hadügyminisztériumi rendelet értelmében hozzám tartozott s mint karhatalom vagy polgárőrség alá kell hogy rendelje magát egy központi vezetésnek, mely az ő cselekedetét is egyöntetűen a közös cél felé irányítja. Ő azonban túltéve magát minden szabályon és a tisztai katonai gondolkozáson, a fenti súlyos bírálatot kiáltó módon cselekedett.

Nekem soha semmi megbízást akár a szegedi ker. parancsnokságtól, akár a Fővezérsegtől nem mutatott, bár a szegedi ker. parancsnokság itteni megbízásomat tudomásul vette, azonban eddig innen valószínűleg a román megszállás miatt intézkedés, tájékoztatás nem érkezett. A Héjjas-féle incidens a Szegedről érkező tisztai keretek, valamint a nemzeti hadsereg bevonulása által természetesen éléből veszíteni fog s elenyészik...⁴⁷

Istók alez.

Tisztázat. — HIL., VKF., 1919., 1. dob., 1. csop., 2321. sz.

39.

1919 november 23.

*Kivonat Karácsony kecskeméti ügyésznek a Főállamügyészhez küldött jelentéséből, melyben beszámol a Héjjas különítmény rémtetteiről.*⁴⁸

Méltóságos Főügyész Úr!

Még a román megszállás alatt Héjjas Iván főhadnagy a kecskeméti gazdaközösségből karhatalmat szervezett, mely a „Héjjas-féle csendőr-különítmény” néven szerepelt. Működésükhöz több kommunista és zsidó egyén eltüntetésének gyanúja fűződik. November 19 és 21-én hajnalban a fogházőrség és 10 rendőr lefegyverzése után 36 kommunistát elvittek, kiket állítólag eltettek láb alól. Héjjas cirka szeptember végén Tóth főhadnaggal együtt, — hivatkozva Horthy fővezér parancsára — a fogház átadását követelte. Ezen kérését megtagadva, dr. Zsitvay Tibor kecskeméti kormánybiztos közbenjárására Héjjas elállott szándékától. Tóth főhadnagy azonban Bárdos fogházigazgondnok előtt kijelentette, hogy a Nemzeti Hadsereg bejövetele előtt 20 emberrel a fogházat elfoglalja és ott kommunista életben nem marad. Héjjas azért akarta a fogházat átvenni, mert a foglyok az ablakokból a hozzátartozóikkal érintkeztek. Ez

⁴⁷ A Héjjas-féle különítmény kihasználva a románok kivonulását, a Nemzeti Hadsereg alakulatainak bevonulása előtt követte el szörnyű bűntetteit.

⁴⁸ A kivonaton oldalt B(erzeviczky) tábornok jelzés olvasható. A kivonat 10 oldalas eredeti példánya — a kivonat is korabeli — a közölt irattal megegyező szám alatt található.

meg is felel a valóságnak, mert én az érintkezést gyökeresen megakadályozni nem tudtam. Ezen idő körül csendőrruhás egyének éjjel Schwer-teczky Mátyás kommunista üzemekkel gyanúsított rendőrtanácsost elvitték. Hogy kinek a parancsára, hová, hogy kik — az nem volt kideríthető. A román kivonulás előtti napokban 30 egyént hurcoltak el csendőrruhás egyének, hová, kik stb., szintén nem deríthető ki.

November 19-én Francia-Kiss két csendőrrel megjelent, kijelentvén a fogház átvételét. Én tiltakoztam, Kiss azonban kijelentette, hogy az őrséget embereiből felállítja.

Erre telefonáltam az Igazságügyminisztérium börtönügyi osztályának. Hrusztek titkárnak leadtam Francia-Kiss párbeszédét, hivatkozva a Dunántúl történt dolgokról szállongó hírekre, azon gyanúmnak adtam kifejezést, hogy a Héjjas különítmény a foglyokat az éjjel el fogja hurcolni, — s intézkedést kértem.

Délután 4-kor a katonák a fogházat megszállották, a cellákat felnyitva a foglyokat pofozták.⁴⁹ Erre Zsitvay kormánybiztoshoz fordultam, ki Héjjással tárgyalva, a katonaság kivonulása elrendeltetett. Éjjel 1/2-12-kor lakásomra hazamenve, (ügyészség) a Nemzeti Hadsereg katonái által a fogházat megszállva találtam. A fogház őrszemélyzet és a rendőrök az őrszobára utasítottak. Erre Bartha kerületi főkapitányt keresve, nem kaptam meg, sem pedig a kormánybiztost. Egy darabig azon voltam, hogy a rendőrlégénységgel a Héjjas embereit lefegyverezzem, melytől azonban a vérontás elkerülése miatt elállottam. Visszatértemkor értesültem, hogy engem is 4 szuronyos le akart tartóztatni és hogy a fogházból 33 embert kocsin elvittek. Erre Pestre utaztam, tárgyaltam Csupay főállamügyésszel, Megyery, br. Lévy miniszteri tanácsossal, Belügyminisztériumban, Fővezérségnél, — minden pozitív eredmény nélkül.

Kecskemétre visszatérve megállapítottam, hogy november 19-én 33 foglyot, november 21-én 3 foglyot vittek el.

Cúrry Rezső őrnagy, a közben bevonult Nemzeti Hadsereg parancsnoka nyomozást indított a 36 elhurcolt fogoly ügyében és a nyomozás megindításáról engem Zsitvay kormánybiztos átiratban értesített, közölvén, hogy november 21-én a Nemzeti Hadsereg Székely és Szabó István századosai egy az államrendőrség pecsétjével ellátott igazolvánnyal jelentek meg Héjjas fhdgy. előtt, mely parancson a végrehajtott intézkedés volt elrendelve.

Én a kormánybiztos átiratában említett parancsot apokrifnek⁵⁰ tartom. Meggyőződésem, hogy a foglyok ki lettek végezve éspedig a Héjjas különítmény által.

Kecskeméten pár nap előtt az utcán átlótt fejjel halva találtak egy zsidó képűgynököt, 30 000 koronát elrabolva tőle. Francia-Kiss és Pataki főhadnagy Lajosmizsén 4, magát igazolni nem tudó embert a vonatból leszállított, köztük Ronbauer Izidor gyufagyári igazgatót, ezeknek állítólag nyoma veszett.

⁴⁹ Börtönben levő kommunisták verésére lásd még: Az ellenforradalom... 209. old.

⁵⁰ Hamis irat, amelyet valódinak tüntetnek fel.

November 18-án Izsákon 3 katona 3 zsidót elhurcolt, kirabolt, azután ezeknek nyoma veszett.

A zsidóüldözés különben napirenden. Szigeti kereskedő a huszár laktanyába kísérve, ígéretvétel után, — hogy Palesztinába megy — szabadon bocsátva.⁵¹ Nagykőrösről is több zsidó eltűnt.

A nyomozás megejtésére s a nyilván a határban elföldelt hullák felkutatására nagyobb csendőri és katonai erő szükséges.

Karácsony s. k.

A főállamügyész jelentése szerint 5534. szám: Orgoványban (Kecskeméthez tartozó puszta) 16 hullát agnoszkáltak. Szikrában (Kecskeméthez tartozó szőlőtelep) 32 hullát találtak.⁵²

Eredeti kivonat. — HIL., VKF., 1919., 1. dob., 1. csop., 2321. sz.

40.

1919 december 9.

Kisújbánya község lakosainak panasza a Tolna vármegyei katonai parancsnoksághoz, hogy a beszállásolt különítmény élelmezését már nem bírják.

Bizonyítjuk, hogy Kisújbánya község mindössze 59 házból áll. Lakosainak száma: 336. A lakosság kivétel nélkül famunkásokból és napszamosokból áll. A község határa tisztán erdő és legelő. Termőföld nincsen. A lakosság állandóan állami ellátásban részesül.

Ezen rendkívüli helyzetre való tekintettel a község lakosaira a püspöknádasdi csendőrtartalék század különítményének élelmezése nemcsak hogy elviselhetetlen terheket ró, hanem az élelmezés folytatása a nép további létét veszélyezteti.

Kisújbánya, 1919. december 9-én.

Olvashatatlan aláírás:

jegyző.

1. Olvashatatlan aláírás

2. Schobent Ferenc s. k.

bíró helyett megbízottak.

Láttam és a községi bizonyítványban foglaltak valóságát a magam részéről is igazolom.

Püspöknádasdi, 1919. december 9.

dr. Fischer, tb. főszolgabíró.

Tisztázat. — HIL., Tolna vm. kat. parancsnokság, 134. cs., 1213/3 hdm. sz.

⁵¹ Nevezett kereskedőt arra kényszerítették, hogy kézcsokkal köszönje meg a tiszteknek és katonáknak, hogy nem verték meg.

⁵² A Héjjas-különítmény gáztetteiről lásd még: Az ellenforradalom... 221-228. old.

1919. december 14.

A kaposvári katonai körletparancsnokság tudakozódása a szegedi „Délmagyarország” szerkesztőségét megtámadó tisztek kiléte után.

Pásztor József, a szegedi „Délmagyarország” szerkesztője ellen 1919. július 29-én d. u., egy, ezen újságban megjelent katonaelenes cikk miatt a Szegeden fennállott 5. tiszti század 8 tisztje a szerkesztőségben agresszíven lépett fel. Ezen megtámadtatásnak egy francia őrszázad megjelenése vetett véget, mely a tiszteket eltávolította a szerkesztőségből. Aki eme tisztek személyére nézve közelebbi adatokat tud, az szolgálati úton a körletparancsnokságnak jelentse be.

Sokszorosított másolat. — HIL., Tolna vm. kat. parancsnokság, 134. cs., K. T. 469. sz.

1919. december 15.

Szalmásy József vörösberényi lakos fia kivégzése ügyében panaszt tesz a Fővezérséghez.⁵³

Szalmásy József vörösberényi lakos panaszolja, hogy f. évi augusztus hó 30-án egy huszárszázados, egy hadnagy, egy törzsőrmester, egy szakaszvezető és egy közember jött Vörösberény községbe, ahol János nevű fiát nyilván Boros József kenesei jegyző bosszúból eredő feljelentése alapján elfogták és egy Reimann Ignác nevezetű zsidóval együtt agyonlőtték. Kéri a tettesek és felbujtók kinyomozását és megbüntetését. Vörösberény község a székesfehérvári kat. körletparancsnokság területén van.

Fogalmazvány. — HIL., VKF., 1919, 7. dob., 5. csop., 7682. sz.

1922. március 14.

A szegedi hadbíróóság megszünteti az eljárást a gyilkos fehérterroristák bűnügyében.

Határozat.

A Kbt. 413. §-ába ütköző gyilkosság büntetével gyanúsított ismeretlen, állítólag katonai egyének bűnvádi üldözését ... megszüntetem.

⁵³ Pro domo megjegyzés az előadói íven.

I n d o k o k :

Ismeretlen, állítólag katonai egyének 1919. évben a proletárdiktatúra bukása után Szatymazon Herz Imrét, Török Pált, Kovács volt vörös járőrparancsnokot, Farkas és Kukovetz Nana kommunistákat, Fekete Józsefet és még más 2 ismeretlen férfit megöltek.

A tettesek kiléte a legszélesebb körben lefolytatott nyomozások dacára sem volt megállapítható, s mert azok az egyének, akik — az 1918. évi október hó 31. napja óta bűnösen felidézett haza és társadalom ellenes forradalmak idején a magyar faj és nemzeti eszme ellen elkövetett cselekmények által felkeltett közlekedés és menthető felháborodás hatása alatt, vagy abban a téves meggyőződésben, hogy cselekményükkel a magyar faj és nemzeti eszme érdekeit szolgálják — ily természetű bűncselekményeket követtek el, a fent hivatkozott magas kegyelmi elhatározás idézett pontja értelmében egyébként is kegyelemben részesítettének — a rendelkező részben megjelölt törvényhely alapján a bűnvádi üldözés meg volt szüntetendő.

Olvashatatlan aláírás
illetékes parancsnok.

HIL., Szegedi hadbíróóság, 740. cs., Ü. 2618/1919. sz.

Gazsi József
Kun József százados